

जाहीरातीचे दर.

सालील पच्चावर चोक्शी
करावा.व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधवास' पुणे २.

अर्थ

वर्गणीचे दर.

वार्षिक वर्गणी
रु. ४(टपाल हील माफ)
किरकोळ अंकास
एक आणा.

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूली धर्मकामाविति ।

—कौटिल्य अर्थशास्त्र

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

वर्ष ७

पुणे, बुधवार, तारीख ३० जुलै, १९४१

अंक ३१

अर्थ ग्रन्थमाला—पुस्तक ४ थें

सहकार

(हिंदी सहकारी संस्थांचा संसार)

ह्या पुस्तकांत सहकारी संघटनांचें तात्त्विक व व्यावहारिक विवेचन सांगोपांग केलें आहे. मुंबई प्रांतांतील सहकारी संस्थांचें स्वरूप व कार्य ह्यांची माहितीहि वाचकांस सुबोध रीतीनें मिळेल, अशी त्यांत व्यवस्था आहे. सहकाराच्या शिक्षणक्रमांत आणि पतपेढ्या, बँका इत्यादि संस्थांशीं संबंध असणाऱ्या सर्व लोकांस तें उपयोगी होईल अशी अपेक्षा आहे. किंमत २ रुपये. ट. ख. निराळा.

लेखकः—{प्रो. वा. गो. काळे
श्री. श्री. वा. काळे

पुस्तक ता. १ ऑगस्ट रोजी प्रसिद्ध होईल.

अर्थ ग्रन्थमाला
दुर्गाधवास, पुणे ४.कोऑपरेटर्स बुकडेपो
९ बेकहाऊस लेन, फोर्ट, मुंबई

विविध माहिती

निऑन गॅसचा उजेड

निऑन गॅसच्या उजेडांत झाडें लवकर वाढतात, असें आढळून आले आहे. बीं लावून त्यांची रोपटीं करण्यास तो उजेड फारच उपयुक्त आहे.

कॅल्शियम कार्बाइडचा उपयोग

कॅल्शियम कार्बाइडचे रेशमी मोजे करता येतात. कॅल्शियम कार्बाइड पाण्यांत मिसळला म्हणजे अॅसिटिक गॅस निघतो. ह्या गॅसमध्ये पाणी मिसळले, म्हणजे अॅसिटिक डीहाइड्रड तयार होतो, त्याचा ऑक्सिजनशी संकर झाला, म्हणजे अॅसिटिक अॅसिड निघते. त्यापासून अॅसिटिक अनहैड्राइड काढून ते सेल्युलोजमध्ये मिसळले म्हणजे सेल्युलोज अॅसिटेट तयार होतें. ते दाबासालून काढले, म्हणजे रेशमी धागे निघतात; त्याचा मोजे करण्याकडे उपयोग करता येतो.

युकॅलिप्टसचा नवीन उपयोग

पेट्रोलमध्ये युकॅलिप्टसचा अर्क (निळगिरी तेल) मिसळले असतां मोटार दर गॅलनास तीन-चार मैल अधिक जाते, असें आढळून आले आहे.

टोळपाडीची भीति

जर्मन लढाऊ विमानांच्या धाडी राशिया, आफ्रिका व इंग्लंड ह्या देशांवर चालल्या आहेत आणि त्या ह्यापून पाळण्याचे यशस्वी प्रयत्न करण्यांत येत आहेत. ह्याच वेळीं इजिप्त, सुडान, अरबस्तान, सीरिया वगैरे भागांत सन्यास्रुत्या टोळपाडी येण्याची भीति उत्पन्न झाली आहे. ह्या वाढुंकामय देशांत गेलीं सहा वर्षे टोळांची निपज झाली नाही, पण अलीकडे त्यांच्या उत्पत्तीस अनुकूल अशी नैसर्गिक परिस्थिति निर्माण झाली असल्याचें तज्ज्ञ सांगतात.

नाशिक देवळाची ट्रॅन्सपोर्ट कॅ. लिं.

वरील नांवाची मोटार बस कंपनी नोंदण्यांत आली आहे.

क्लेम सेटलमेंट एजन्सी लि.

आगीचा, आयुध्याचा, इश्यादि विम्याच्या क्लेमचे पैसे मिळवून देण्याच्या उद्देशानें निघालेल्या ह्या कंपनीचे मॅनेजिंग एजंट्स मेसर्स पी. टी. अँड कं. हे आहेत. कंपनीची मुख्य कचेरी पुणे येथें बुधवार पेठेंत आहे.

युध्दविषयक साळाच्या ऑर्डरी

हिंदुस्थान सरकारचा सध्या सात्यामाफत आतांपर्यंत ७६ कोटि रुपयांच्या युध्दविषयक मालाच्या ऑर्डरी देण्यांत आल्या. आगगाडींत पाळणे

स्त्रियांच्या तिसऱ्या वर्गाच्या डण्यांत मुळासाडी पाळण्यांची व्यवस्था करण्याचा उपक्रम साउथ इंडियन रेल्वेनें त्रिवेंद्रम एक्सप्रेसमध्ये केला, तो यशस्वी झाला. मलबार एक्सप्रेसमध्येहि आतां पाळणे लावण्यांत येतील.

अटलांटिकमधील वहादुक

जून व जुलै महिन्यांत लंडनला आतांपर्यंतपेक्षा सर्वांत अधिक आमचोटी सुस्वरूप पोचल्या.

केडरल कोर्ट

१९४० च्या शेवटच्या तिमाहींत हिंदी केडरल कोर्टांनं पंचरा दाण्याचे निवाडे केले.

कामगारांस बोनस

ट्राटा आयरन अँड स्टील 'कंपनीच्या कामगारांस कंपनीच्या गेल्या वर्षाच्या नफ्यांतून ४८ लक्ष रुपये बोनस मिळणार आहे.

३% १९४१-४२ कर्जरोह्यांची किंमत

३% १९४१-४२ च्या कर्जरोह्यांची किंमत १ ऑगस्टनंतर पुढीलप्रमाणें राहिलः—

विक्रीचा दिवस	प्रत्येक शंभराच्या रोख्यांची किंमत	रु. आ. पै
१ ऑ. ते ९ ऑ.		१००-०-०
११ ऑ. ते १६ ऑ.		१००-०-९
१८ ऑ. ते २३ ऑ.		१००-१-६
२५ ऑ. ते ३० ऑ.		१००-२-३
त्यानंतर दर आठवड्यास दर शेकडा ९ पै ह्याप्रमाणें वाढ होत जाईल.		

हिंदी लष्करी अधिकारी

हिंदुस्थानांतील कामिशनधारी लष्करी अधिकार्यांच्या संख्येत दरसाळ दोन हजारांची भर पडणार आहे.

सुंबई प्रांताचा सुध्द-फंड

सुंबई प्रांताच्या युध्दफंडाचा आकडा आतां ६४ लक्ष रुपये झाला आहे.

ग्रेट ब्रिटनमधील गाडवें कमी झालीं

ग्रेट ब्रिटनमधील गाडवांच्या जननाचे प्रमाण उतरत चालले आहे, त्यामुळे गाडवांची किंमत वाढत आहे. सुमुदकिनाऱ्यांची हवा साण्याच्या ठिकाणी दिवसानुदिवस कमी गाडवें आढळतात. दोन वर्षापूर्वी लँकफूल येथें २४८ गाडवांना लायसेन्स होता. कांहीं ठिकाणी गाडवांचे कामाचे तासांवर नियंत्रण आहे. हीं गाडवें प्रथम मेसापोटेमियांतून ग्रेट ब्रिटनमध्ये आणण्यांत आलीं, तीं ट्यूडर घराण्याच्या कारकीर्दीत लोकप्रिय झालीं.

जगांतील पाहिलें नाणें

जगांतील चलन एकाएकी नाहीसे केले, तर सर्व व्यवहार एकदम बंद पडतील. कांहीं शतकापूर्वी पैसे अस्तित्वांत नव्हते; कातडी, तांबें, इत्यादींचा पैसाचे जागो उपयोग केलेला आढळतो. अंगदी पहिलें नाणें ख्रिस्त शकापूर्वी ७०० व्या वर्षी, म्हणजे सुमारें २,६५० वर्षापूर्वी ओतण्यांत आले, असा अंदाज आहे. गुरंदोरें हीच माणसाची संपत्ति असे, त्यावेळीं गुरादोरांच्या किंमती मूलभूत धरूनच परस्पर विनिमय होत असे.

सिंधमध्ये रेडिओग्रह

सिंधमध्ये कोणत्या ठिकाणी रेडिओग्रह स्थापन करणें सोईस्कर आहे, ह्याची चौकशी करून जागा निश्चित करण्याकरितां ऑल इंडिया रेडिओचे मुख्य इंजिनियर लवकरच सिंधला भेट देणार आहेत.

निर्वाहाचें साधन

मध्यम वर्गीतील गरीब स्त्रियांस निर्वाहाचें साधन प्राप्त करून देण्याकरितां छोटेसानी उपयोगीदे सुरू करण्याची योजना म्हेसूर सरकारनें आसली आहे.

संपत्ति आणि सुख

“ संपत्तीपासून सुख होत नाही असें वेदांती म्हणतात, त्यांत सत्य असेल; तथापि, सुखाचीं साधनें असून इःसी होण्यांत तिची माणसास मदत होते, ह्यांत शंका नाही. ”

अनुक्रमणिका

<p>१ विविध माहिती ... ३६१</p> <p>२ अमेरिकेने इंग्लंडला कर्ज दिले ... ३६३</p> <p>३ अवाढव्य युद्धसर्वांची तरतूद कशी करतात ! ... ३६५</p> <p>४ स्फुट विचार हिंद-जहादेश करार-हिंदी-कारास्थानात वाढने युद्धसामुग्यांचे जल्मादन-इंडोचायनात जपान-जपानाविक्रम प्रतिकार योजना-बीचे को.</p>	<p>कार्देली-आधुनिक व्यापार पद्धति ...</p> <p>५ रिक्वॅं बँक ऑफ ... इंडिया ... ३६६</p> <p>६ हातमागावरील ... बॅंकेक्रेते ... ३६७</p> <p>७ हिंदुस्थानातील बँका-संघर्षां ताजे आकडे ... ३६८</p> <p>८ कामगार नुकसान ... भरपाई ... ३६९</p> <p>९ निवडक वाचाराभाव ... ३७०</p>
--	---

अर्थ

बुधवार, ता. ३० जुलै, १९४१

अमेरिकेने इंग्लंडला कर्ज दिले

इंग्लंडला अमेरिकेकडून युद्धसामुग्रीचा पुरवठा सारखा वाढत्या प्रमाणात होत आहे हे आतां सुप्रसिद्ध आहे. ह्या मालाची किंमत देणे इंग्लंडला सुलभ जावे ह्या विषयाची व्यवस्था अमेरिकेने सोडस्कर रीतीची केली आहे. ह्या दोन राष्ट्रांच्या देवघेवांत इंग्लंडने अमेरिकेस यावयाचे देणेच अधिकाधिक निघणार आणि त्याची फेड करण्यास लागणाऱ्या पैशाची तरतूद करणे स्वाभाविक रीतीनेच कठिण आहे. इंग्लंडला युद्धसहाय यावयाचे एकदा ठरवल्यावर अमेरिकेने त्याची सवलतीची योजना आखणे जरूर होतें. "लीज अँड लँड" ह्या नांवाचा प्रसिद्ध कायदा पास करून अमेरिकेने इंग्लंडकडून यावयाच्या पैशाच्या देण्याची समाधानकारक तजवीज केली. कांहीं जातींचा माल इंग्लंडला विकला आहे असें न समजतां तो भाड्याने वापरावयास दिला आहे असें कल्पून तो परत घेण्याच्या निश्चितीसाठी तारण घ्यावयाचे अमेरिकेने ठरवले आहे. अमेरिकन संघाच्या बाजूची कांहीं महत्त्वाची ठाणीं तारण म्हणून अमेरिकेस वापरावयास इंग्लंडने यावयाचीं आणि जहाजांसारखा माल वापरून झाल्यावर परत करावयाचीं ही योजना आहे. परंतु हा नवा कायदा अंमलात येण्यापूर्वी इंग्लंडने कांहीं माल अमेरिकेकडून घेण्याचा करार केला होता. त्याच्या किंमतीची फेड कशी करावयाची हा अवषध प्रश्न उपस्थित झाला तेव्हां त्यावर कांहीं तरी समाधानकारक तोड काढणे प्राप्त झाले. ह्या बाबतीतला युद्धपरिस्थितीतला मामुली उपाय ब्रिटिश जनतेच्या मालकीचे अमेरिकन रोखे जमा करून ते ब्रिटिश सरकारने अमेरिकन सरकारच्या स्वाधीन करावयाचे हा होय. तथापि, असल्या रोख्यांच्या परिमाणास मर्यादा आहे आणि शिवाय कोट्यवधि डॉलर्स किंमतीचे अमेरिकन रोखे न्यूयॉर्कच्या रोखे बाजारात एकदम विक्रीसाठी आले असतां त्यांचा भाव पडून इंग्लंडचे किंमतीत होणाऱ्या ह्या घटीच्या इतके नुकसान होणार हें उघड आहे. ह्या उद्देगी अडचणीतून मार्ग काढण्यास इंग्लंडला सहाय करण्याचे अमेरिकन सरकारने ठरवले आणि जरूर त्या रकमेतकडे कर्ज देण्याची योजना आसली. उभय पक्षांस ती मान्य झाली असून तिला आतां मूर्तस्वरूप देण्यात येत आहे. सहिष्णुवादीस कोटि डॉलर्सचे

(सुमारे दीडशे कोटि रुपये) कर्ज एका रकमेने देणे ही गोष्ट कांहीं लहान-सहान नव्हे. पण ह्या मोठ्या रकमेच्या कर्जाची आणि त्याच्या तारणाची तजवीज करण्यात आली आहे आणि त्यासंबंधात जरूर असलेला अधिकार ब्रिटिश मंत्रिमंडळास पार्लेमेंटकडून मिळण्यासाठी सास कायद्याची तातडीची व्यवस्था झाली आहे.

फेडरल लोन अँडमिनिस्ट्रेशन ह्यांच्या विनंतीवरून आणि प्रेसिडेंटच्या संमतीने अमेरिकेच्या रीकन्स्ट्रक्शन फिनेन्स कॉर्पोरेशनने इंग्लंडला ४९१ कोटि डॉलर्सचे कर्ज देण्याचे ठरवले असल्याचे जाहीर झाले आहे. इंग्लंडला कर्ज देण्याचा अधिकार नुकत्याच पास झालेल्या एका कायद्याने वरील कॉर्पोरेशनला मिळाला आहे. अमेरिकेतील आपले रोखे येईल त्या किंमतीने विकून त्या देशातील आपले देणे भागवण्याचा प्रसंग ब्रिटिश सरकारवर येऊं नये म्हणून ही कर्जाची योजना कायद्याने मंजूर केली आहे. न्यूयॉर्कच्या रोखेबाजारांत ज्यांच्या किंमती जाहीर केल्या जातात असे २० कोटि डॉलरचे अमेरिकन रोखे इंग्लंडला मिळवण्याच्या कर्जास तारण दिले जातील. इतर ११ कोटि डॉलरचे रोखे आणि अमेरिकेत घंदा करणाऱ्या ४१ ब्रिटिश विमा कंपन्यांचे १८ कोटि डॉलरचे भांडवलही तारण म्हणून राहील. ह्या कंपन्यांची मालकी व व्यवस्थेचे स्वातंत्र्य अबाधित रहावयाचे आहे. ह्याशिवाय अमेरिकेत राजस्तर न झालेल्या ब्रिटिश विमा कंपन्यांच्या अमेरिकन शाखांची प्राप्तीही जादा तारण होईल. तारण रीकन्स्ट्रक्शन फिनेन्स कॉर्पोरेशनला देण्यात येईल आणि हे रोखे फेडरल रिझर्व बँकेपाशी ठेवण्यात येतील. ह्या रोख्यांचे व्याज आणि डिव्हिडँड व वर निर्दिष्ट केलेल्या ४१ ब्रिटिश विमा कंपन्यांच्या अमेरिकन शाखांची प्राप्ति ह्यांच्या विनियोग अमेरिकन कर्जावरचे व्याज व त्याचे मुद्दल ह्यांची फेड करण्याकडे होईल. कर्जास ३ टक्के व्याज राहील आणि त्याची मुदत १५ वर्षांची आहे. ही मुदत संपण्यापूर्वी दोन-दुतीयांश मुद्दल परत करण्यात आले असेल तर ती आणखी पांच वर्षांनी वाढवतां येईल. ब्रिटिश फडनर्वास सर किंगजल्ते बुड ह्यांनी कॉमन्स संमते कर्जाच्या वरील शर्तीचा उल्लेख केला आणि त्या समाधानकारक असल्याचे सांगितले.

अमेरिकन कर्जाच्या संबंधातील विळाचे समर्थन करताना सर किंगजल्ते बुड ह्यांनी त्या व्यवहाराविषयीची तपशिलवार माहिती दिली. इंग्लंडला अमेरिकेचे होणारे सर्वच देणे "लीज अँड लँड" कायद्यास अनुसरून भागणे शक्य नाही आणि त्याची फेड करण्यास कर्ज काढलेच पाहिजे व त्यास तारण दिले पाहिजे. ब्रिटिश कंपन्यांच्या शाखा अमेरिकेत आहेत त्यांची जिद्दी विकायच्यास काढावी तर तिची किंमत अल्प येणार आणि तेथील कायद्याप्रमाणे ह्या शाखांचा मालकी हक्क त्यांचा घंदा करणाऱ्या स्थानिक कंपन्यांस विकतां येत नाही. तेव्हां हे हक्क आणि शाखांची मिळकत कर्जास तारण देणे हा मार्ग उरला आणि तो उर्लीकडच्या एका अमेरिकन कायद्याने मान्य झाला असल्याने प्रस्तुतचा कर्जाचा व्यवहार शक्य झाला ही गोष्ट ब्रिटिश फडनर्वांसिनीं विनाश करून सांगितली. तीर्न हत्य्यांचा कर्जावरचा व्याजाचा दर अगदी बेताचा आहे, असेही ते म्हणाले. ब्रिटिश तारण जसजसे दिले जाईल तसतशी कर्जाची रकम हिशेबात येईल आणि दर महिन्यास दहा कोटि डॉलर्सचा तिचा अंकदा होईल. अमेरिकेतील ब्रिटिश कंपन्यांच्या रोख्यांचे व्याज व त्यांची एकूण रकम सर्वद कर्ज मुदतीत फेडण्यास पुरेशी होईल अशी अपेक्षा आहे. म्हणजे ह्या कंपन्यांच्या अस्तित्वास हात न लागतां ब्रिटिश सरकारचा कार्यभार उरकला जाणार आहे असा ह्या सर्वद व्यवहाराचा रोख आहे.

आवाढव्य युद्धसर्वांची तसूद कशी करतात ? -

प्रो. काळे ह्यांचे मुंबई रेडिओवर भाषण

(मुंबई रेडिओ स्टेशनच्या अधिकाऱ्यांचे कृपेमुळे प्रसिद्ध करण्यात येत आहे)

सरकारास युद्ध-सर्वाकरिता पैसा लागतो तो जनतेच्या मिळकतीतून कर व कर्ज ह्यांच्या दुहेरी स्वरूपात मिळावयाचा असल्याने या प्रांतीयकी अत्यावश्यक असाच भाग साजगी व विनोददाक उपजीविकेसाठी लोकांनी उपयेगांत आणावा आणि बाकीच्या प्रांतीची बचत व्हावी अशी इयवस्था करावी लागते. शस्त्रां व दारूगोळा ह्यांच्या उत्पादनास आणि लोकांच्या चरितार्थास आवश्यक असलेल्या कच्चा-पक्क्या मालाची पैदास व आयात यांस सरकार प्राधान्य देते. ह्या योगाने जनतेच्या हातून व्हावयाचा जिनसांचा वापर मर्यादित होतो. ब्रिटिश सरकारने जनतेने वापरावयाच्या पेट्रोल, साखर, चहा, कपडे इत्यादि जिनसांचे प्रमाण निश्चित करून टाकले आहे. ह्या कारणाने जनतेच्या प्रांतीयकी वराच भाग सर्वथा जाणे अशक्य होते आणि त्याची बचत होते. त्याप्रमाणे अनेक जिनसांच्या किंमतीही सरकारने ठरवून दिल्या आहेत. ह्या कारणाने महागाई होण्याचा संभव रहात नाही, अत्यंत आवश्यक असेल तेवढाच सर्व जनतेने करणे व बाकीची मिळकत टाकणे हे युद्धपरिस्थितीत तिचे स्वदेशाभिमानानेच कर्तव्य ठरते आणि ते अत्यंत महत्त्वाचे असे युद्ध-सहाय्य होते. निरनिराळ्या जिनसांचा वापर व मंडवलाचा साजगी उपयोग, प्रत्यक्ष युद्धास उपयोगी नाही असल्या मालाची आयात इत्यादींचे नियमन व नियंत्रण ब्रिटिश सरकार करीत आहे ह्याचा हेतु राष्ट्रचे वित्तसर्वस्व व शक्तिसर्वस्व युद्ध यशस्वी करण्यास एकवटावे हा आहे आणि तो सिद्धीस जाण्यास सरकार व जनता ह्यांचे पूर्ण सहकार्य होणे अगत्याचें असते. निरनिराळ्या प्रकारांचा माळ सरेदी करून तो उपयेगांत आणण्याचें पैसा हे साधन आहे. माळ व चलन ह्या दोहोंच्याही उपयोगाचें नियमन सरकारने केले म्हणजे महागाई होण्याचा संभव रहात नाही आणि लोकांच्या बचतीचा जरूर तो भाग त्यांस युद्धसर्वांस कर व कर्ज ह्या दुहेरी स्वरूपात उपलब्ध होतो,

चाळू वर्षांचे ब्रिटिश अंदाजपत्रक

आतांपर्यंत वर्णिलेल्या धोरणाचे प्रतिबिंब सर किंग्जले बुड ह्यांच्या चाळू वर्षांच्या अंदाजपत्रकात कसे दिसून येते हे आता पाहू या. ब्रिटिश सरकारचा चाळू वर्षांतील एकूण सर्व ४२० कोटि पौंड म्हणजे सुमारे सात हजार कोटि रुपये होईल असा अंदाज त्यांनी केला आहे. ह्या रकमेपैकी १७६ कोटि पौंड म्हणजे सुमारे २,२०० कोटि रुपये करांच्या उत्पन्नातून येतील. उरलेली मोठी रकम इतर मार्गांनी म्हणजे मुख्यतः कर्जांच्या स्वरूपात उभारावी लागेल. येथे फडनवीसांस अवयव प्रश्न सोडवावयाचा आहे तो, ब्रिटिश सरकार प्रचंड रकमेचा युद्ध-सर्च करीत असताना मोठमोठ्या रकमा जनतेच्या हाती जाणार, त्यांचा विनियोग मालाच्या साजगी सरेदीकडे झाल्यास बाजारभाव चढतील, ह्या प्रवृत्तीस आळा घालण्याबाबतचा आहे. ब्रिटिश जनतेच्या वार्षिक प्रांतीय अंदाज करण्यात आले आहेत, त्यावरून असे दिसते की, त्या रकमेपैकी ४० टक्के प्रांतीय सरकारच्या तिजोरीत त्यांच्या सर्वासाठी कर व कर्ज ह्यांच्या मार्गांनी जाते. सरकारचा सर्व होतो, तेवढ्या मानाने

लोकांच्या हातांत चलन म्हणजे पदार्थ विकत घेण्याची शक्ति व अधिकार हीं जातात. ही शक्ति अत्यावश्यक अशा साजगी सर्वांच्या प्रमाणास मर्यादित करून बाकीची शिष्टक जनतेची बचत म्हणून राखी ह्या हेतूने उपाययोजना करण्याचे अवयव काम फडनवीसांवर येऊन पडते असताना त्यांनी अपल्या तिजोरीत अधिक पैसा आकर्षण्यासाठी प्रांतीयरील करांच्या दरांत वाढ केली आहे आणि त्याच्याही पुढे जाऊन मध्यम स्थितीतल्या लोकांस प्रांतीयरील कराचे वावरीत असलेल्या सवलती तात्पुरत्या काढून घेतल्या आहेत. सवलती व माफ्या दूर झाल्यामुळे प्रांतीयरील कराचा अधिक बसल होईल तो तत्संबंधी लोकांच्या सेव्हिज सात्यांवर जमा करण्यांत यावयाचा असून युद्धसमरानंतर सोयीप्रमाणे ह्या बचतीच्या रकमा ज्यांच्या ह्यांस पार देण्यांत येतील. लोकांच्या हाती येणाऱ्या विशिष्ट मर्यादितपलीकडील आर्थिक शक्तीचा उपयोग मालाची साजगी सरेदी होण्यांत केला जाऊन त्या योगाने बाजारभाव चढणे व चलनाचा समतोलपणा बिघडणे हे अनिष्ट परिणाम घडून येऊं नयेत हा वरील योजनेचा हेतु आहे हे लक्षांत घेणे आवश्यक आहे. फाजील चलन म्हणजे क्रयशक्ति व्यवहारात सेव्हिजच्या दुष्परिणाम टाळण्याचा हा स्तुत्य व इष्ट असा प्रयत्न आहे; आणि तो अभिन्न-दनीय आहे ह्यांत शंका नाही. ह्या संबन्धांतले ताडेबंद्याचे तपशीलवार आकडे वेण्याचे प्रयोजन नाही. राष्ट्रीय संपत्तीच्या व चलनाच्या योग्य विनियोगाची फडनवीशी व्यवस्था चालू युद्धांत कोणती आहे ह्याचें रहस्य स्पष्टमानाने स्पष्ट करणे हाच येथें मुख्य उद्देश आहे.

हलक्या व्याजाने कर्ज-पुरवठा

चाळू युद्धांत सर्व देशांमध्ये अगदी हलक्या व्याजाच्या दराने-राष्ट्रीय सरकारास वाटेल तितका पैसा कर्जाक मिळत आहे ह्या वैशिष्ट्या-संबंधाने दोन शब्द आतां सांगावयाचे आहेत. सर्वत्र देशांत राष्ट्रीय सरकारांची अंदाजपत्रके तुटीचीं आहेत आणि अल्प प्रमाणापलीकडे करांच्या साधनाने तूट भरून काढतां येणे शक्य होत नाही. तुटीपैकी पुष्कळशा भागाइतके कर्ज काढावयाचे तर ते लांब मुदतीचे किंवा कायमचे फाडण्यास सबंध व सोप्य नाही. जरूर पडेल त्याप्रमाणे बँकांकडून व राष्ट्रीय तिजोरीचे रोखे देऊन अल्प मुदतीचीं कर्जे घेणे सरकारास सोपे जात आहे. दुसऱ्या बाजूने पहातां लोकांसहि आपली बचत लांब मुदतीच्या रोख्यांत अडवून ठेवणे इष्ट वाटत नाही. भावी परिस्थितीच्या अनिश्चितपणामुळे अल्प मुदतीच्या रोख्यांत पैसा घालून तो तरता ठेवण्याची लोकांची सहजिक प्रवृत्ति आहे. देवघेवीच्या विविध व्यवहारांवर राष्ट्रीय सरकारांनी नियंत्रण घालण्या कारणाने जनतेस सर्व करण्यास फारसा वावच उरलेला नाही आणि तिच्यापाशी शिष्टका पडून रहात आहेत. ह्या रातीने कर्जाक देतां येण्याजोग्या पैशाचा पुरवठा विपुल आहे आणि म्हणूनच त्यास विशेष किंमत द्यावी लागत नाही. ह्याचाच अर्थ असा की हलक्या दराने अल्प मुदतीचीं कर्जे सरकारास दिलीं जात आहेत ह्यांत कर्ज घेणारा व देणारा ह्या दोघांची सोप्य आहे. युद्धाच्या प्रारंभापूर्वी बँक ऑफ इंग्लंडचा व्याजाचा दर ४ टक्के होता, तो लवकरच ३ टक्कांवर सांली आणला गेला आणि तो तसाच स्थिर राहिला आहे. ह्या तऱ्हेचे हलके व्याजाचे दर अमेरिका, जपान इत्यादि सर्व प्रमुख राष्ट्रांत रुढ झाल्यासारखे दिसत आहेत. युद्धसर्वांस लागणारा पैसा पुरवठ्याची ब्रिटिश सरकारची व्यवस्था कार्यक्षम व पायायुद्ध असून तीमध्यें जनतेचा पूर्ण सहकार फडनवीशी सात्याशी होत आहे.

स्फुट विचार

हिंद-ब्रह्मदेश करार

हिंदुस्थानचे भंडवल आणि कामगरी ह्यांच्या सहाय्याने ब्रह्मदेशाचे उद्योगधंदे व व्यापार ह्यांची वाढ झालेली आहे. अनेक वर्षे ब्रह्मदेश हिंदुस्थानचा एक भाग होता आणि इतर प्रांतांप्रमाणे त्याच्याशी वळणवळण निर्वेधपणाने चालले होते. रेलवेज, चलन व्यवस्था, कस्टम्स इत्यादि बाबतीत हिंदुस्थानचे सर्वसामान्य राष्ट्रीय धोरण ब्रह्मदेशांत अंमलात होतें, परंतु अलीकडे हिंदुस्थानापासून तो देश अलग व स्वतंत्र झाल्यापासून हिंदी लोकांसंबंधाने ब्रह्मी लोकांच्या मनांत विळक्षण तेढ उत्पन्न झाली आहे. हिंदी व्यापारी, मजूर व धंदेवाले आपल्या संपत्तीच्या साधनांचा स्वाध्यासादी दुष्प्रयोग करतात असे ब्रह्मी लोकांच्या मनांने वेतले अग्रणि काहीं वर्षांमागे ही तेढ विकोपास गेली. ब्रह्मदेशांत स्याइक झालेल्या हिंदी लोकांस पूर्ण संरक्षण देणे अगत्याचें होतें आणि त्याबरोबरच ब्रह्मदेशास आंत येणाऱ्या हिंदी मजुरांवर नियंत्रण घालण्याचा हक्क बजावू देणे ओघानेंच प्राप्त झाले. उभय देशांच्या प्रतिनिधींमध्ये परस्परांचे संबंध निश्चित होण्याबाबत वाटाघाटी चालू होऊन अखेर करारांत त्यांचे पर्यवसान आतां झाले आहे. ब्रह्मदेशांत जाणाऱ्या मजुरांवर ह्या करारानुषंगे, कडक निबंध घालण्यांत आले आहेत; आणि ते नियुष्टपणे मान्य करणें हिंदुस्थानास प्राप्त झाले आहे. 'जे दुसऱ्यां वरें करतां येत नाही, ते सोसणें भाग आहे' ह्या इंग्रजी म्हणीची येथें आठवण झाल्यावांचून रहात नाही. सिलोन व हिंदुस्थान ह्यांचे दरम्यान अशाच प्रकारचा वांघा उत्पन्न झाला होता हें येथें लक्षांत ठेवणें आवश्यक आहे. ब्रह्मदेशानें घातलेले निबंध जाचक आहेत, ह्यांत संशय नाही, पण ते पत्करण्यावांचून हिंदुस्थानास गर्त्यंतर नाही, ह्याच भावनेनें हिंदुस्थान सरकारनें विनसरकारी सहाय्यांकरांच्या संमतीनें त्यांस मान्यता दिली आहे.

हिंदी कारखान्यांत वाढतें युद्धसामुग्रीचें उत्पादन

ऑस्ट्रेलिया, न्यूझीलंड इत्यादि पूर्वेच्या बाजूच्या देशांचे प्रतिनिधी हिंदुस्थानांत एकत्र येऊन युद्धसामुग्रीच्या पुरवठ्याविषयीची योजना त्यांनीं निश्चित केली. त्यांची कार्यकारी समिती आहे, तिचें काम ह्या योजनेची अंमलबजावणी नीट चालली आहे किंवा नाही ह्यावर लक्ष ठेवण्याचें आहे. ह्या समितीवरील न्यूझीलंडचे प्रतिनिधी, मि. पिफॉट, ह्यांनीं हिंदुस्थानांत युद्धसामुग्रीचें उत्पादन करण्यांत गुंतलेल्या कारखान्यांची नुकतीच तपासणी केली आणि त्यासंबंधांत स्वतःचे विचार व्यक्त केले. हिंदुस्थानची सुप्त स्थितीतली उत्पादनशक्ती प्रचंड आहे आणि तिची हळूहळू पण स्पष्टपणानें प्रचीति येत आहे असें ते म्हणाले. कच्चा माल व कापड ह्यांचा पुरवठा हा देश मोठ्या प्रमाणांत आजवर करीत आला आहे, पण त्याची यांत्रिक शक्ती मर्यादित होती. तथापि, हिंदी लोकांच्या मार्गांतल्या औद्योगिक विस्ताराच्या बाबतीतल्या अडचणी दूर झाल्या आहेत आणि ते आतां स्थानिक लोकांडापासून तो रणगाडे, दारूगोळा व इतर प्रकारची लढाऊ सामुग्री तयार करीत आहेत हा विषयीची माहिती स्वतःच्या तपासणीच्या आधारांनें मि. पिफॉट ह्यांनीं दिली आहे. त्यांनीं गेल्या नोव्हेंबरमध्ये कारखाने पाहिले होते, त्या मानानें अलीकडे त्यांत

विलक्षण प्रगति झालेली आहे. लढाऊ सामानाच्या एका महत्त्वाच्या कारखान्यांत ह्या युद्धीत कामगारांची संख्या दोन हजारांची बारा हजार झाली आहे आणि अशाच तऱ्हेचा विस्तार देशभर दुसऱ्या अनेक कारखान्यांत झाला आहे असें त्यांनीं सांगितले. युद्धसामुग्रीच्या उत्पादनाचे विषयी हिंदी कारखान्यांत सर्वत्र उत्साहाचें व निश्चयाचें वातावरण असल्याचा आपला अनुभव त्यांनीं निवेदला.

इंडोचायनांत जपान

पश्चिमेकडे चाललेल्या निकराच्या व वाढत्या युद्धाची संधि साधून आपल्या राजकीय वर्चस्वाचा विस्तार करावा असें जपानला आज बरेच दिवस वाटत होतें. जगाची नवीन आंतरराष्ट्रीय घडी बसवण्याच्या हिटलरच्या योजनेत पूर्व एशियातील कामगिरी आपणाकडे आली आहे असें जपानचें म्हणणें आहे. आपली सत्ता शक्य तेवढी वाढवण्याची महत्त्वाकांक्षा हिटलरनें घरली आहे; आतां ह्या संबंधांतल्या त्याच्या कारखान्यांत जपानी राष्ट्र सामील झाले आहे. चीनला व्होङ्कडून घेरण्याच्या कार्यक्रमास पोषक असा सत्तेचा विस्तार फ्रेंच इंडोचायना व थायलंड ह्यांच्या बाजूस करतां येणें शक्य आहे असें जपानी राज्यकर्त्यांनीं ठरवले. ह्या अतिक्रमानें पॅसिफिक महासागरांत अमेरिकेस शह बसेल आणि इंग्लंडची लढाऊ शक्ति दुर्भंग होईल हा जपानचा तर्क आहे. ह्या क्रुत्याच्या योगानें हिटलरला सहाय्य दिल्याचें भ्रंशहि आपणांस मिळेल असें त्यांस वाटत आहे. स्वतःच्या बचावाचे दृष्टीनें फ्रेंच इंडोचायनामधील महत्त्वाची बंदरे व विमानांचे अड्डे आपल्या ताब्यांत देणें अगत्याचें आहे ह्या स्वबवीवर विद्दशी येथील सरकारकडे त्यासंबंधांत जपाननें मागणी केली. व्हिशीचें मंत्रिमंडळ तर सर्वेस्वी हिटलरच्या मुठेंत आहे. जपान व हिटलर ह्यांचे संगममत होऊन जपानची फ्रेंच इंडोचायनाच्या बाबतीतली मागणी मान्य करण्यांत यावी असें ठरून जपाननें आपली राजकीय महत्त्वाकांक्षा घुस करण्याच्या मार्गांत एक पाऊल पुढें टाकले आहे. इंडोचायनांत ब्रिटिश सत्ता बाढणें आपल्या रास्त व न्याय्य आंतरराष्ट्रीय धोरणास विघातक आहे असा बहाणा करून जपानी सरकारनें प्रस्तुतचें तेथील कारखाने रचले आहे. युद्धाच्या ज्वाळा पूर्व एशियांत पसरल्या अशी अमेरिकेची किंचा इंग्लंडची इच्छा अर्थातच नाही. तथापि, जपाननें पॅसिफिक महासागराच्या राजकारणांत आतां नवा ढाव टाकला आहे, त्याकडे अमेरिकेस सर्वेस्वी दुर्लक्ष करतां येणार नाही. इंग्लंड व अमेरिका ह्या राष्ट्रांस प्रस्तुत प्रकरणां सावधगिरीचें व स्वसंरक्षणाचें धोरण अंगिकारावें लागणार आहे.

अमेरिका व इंग्लंड ह्यांची जपानविरुद्ध प्रतिकार-योजना

फ्रेंच इंडोचायनांत व्हीशी सरकारच्या संमतीनें जपाननें आक्रमण आरंभताच अमेरिकेनें व इंग्लंडनें प्रतिकाराचें शस्त्र उचलले आहे. जपानची अमेरिकेंतली माळमत्ता रोखून ठेवली जावी असा ह्यूड्रम प्रे. रूझवेल्ट ह्यांनीं सोदला आहे. त्याअनुषंगे अमेरिकन बंदरांतील जपानी जहाजे थोपवून धरण्यांत यावयाची आहेत. चीनलाहि ही योजना लागू व्हावयाची असल्यानें त्या देशांतील जपानी माळमत्ताहि जागच्या जागी मोदून लाईल. इंग्लंड व ब्रिटिश साम्राज्यातील इतर देशांत हेंच प्रतिकाराचें धोरण अमलात आलें आहे. अमेरिकेंत अडकून पडणारा जपानी पैसा

१३ कोटि डॉलर्स असावा, असा अंदाज आहे. इंग्लंडने जपानशी केलेले व्यापारी करार आतां रद्द झाले असे समजावयाचे आहे. जपानी वृत्तपत्रें, अमेरिकेने पॅसिफिक महासागरांतली शान्ता बिप्लवणें बरे नाही असे म्हणून त्या राष्ट्रास दम मरीत आहेत. अमेरिका व ब्रिटिश देश ह्यांचा जपानशी होणारा व्यापार बंद पडला असतां जपानचे पुष्कळच नुकसान होणार आहे. आपले अतिक्रमाचे कृत्य पत्नून जाईल आणि अमेरिका आपल्या-विरुद्ध शस्त्र उचलणार नाही ह्या कल्पनेनें जपाननें, फ्रेंच इंडो-चायनामधील आगळीक केली असावी. त्याचप्रमाणें, इंग्लंड व अमेरिका ह्या दोघांस मिळूनहि पश्चिमेकडे हीं राष्ट्रे पुढ्यांत गुंतली असतांना आपणांविरुद्ध विशेष कांहीं करता येणार नाही अशीहि जपानची कल्पना असावी. कांहीं झाले तरी अमेरिका आतां स्वस्थ बसणार नाही आणि प्रसंग येईल त्याप्रमाणें जपानच्याविरुद्ध लढाऊ योजना अंमलांत आणल्याबाबून रहाणार नाही असे स्पष्ट दिसत आहे.

बॅम्बे को-ऑपरेटिव्ह कार्डर्स

वरील त्रैमासिकाचा जून १९४१ चा अंक प्रसिद्ध झाला आहे. त्यांतिल "सहकारी मध्यवर्ती बँकापुढील प्रश्न" ह्या लेखांत दि. व. गांधी ह्यांनी सेंट्रल बँका व सहकारी सात्याचे धोरण, त्यांचे-जवळील शिकारी पेशाची गुंतवणूक, इनकमटॅक्स व सुपरटॅक्स, सोसायट्यांस दीर्घ मुदतीची कर्जे, सरकारी ऑडिट फी, इत्यादि बाबींची चर्चा केली आहे, ती बोधप्रद आहे. "होती पतपेठ्यांची देखरेख" ह्या विषयावरील श्री. पी. जी. केतकर ह्यांचा लेखहि बोधप्रद आहे. "मुंबई प्रांतांत हातमागांवर बँकिंगटोचे उत्पादन" ह्या माहितीपूर्ण लेखाचा माथितार्थ आजच्या "अर्था"चे अंकांत देण्यांत आला आहे. श्री. गजेंद्रगडकर, बकील, ह्यांनी लनादा-समोरील कामकाजास लिमिटेडेशन अॅक्ट लागू पडतो किंवा नाही, ह्या विषयावर लेख लिहिला आहे. पुस्तकपरीक्षण, संपादकीय स्फुटें, सहकाराची प्रगति, रजिस्ट्रारची सक्युलर, इत्यादि उपयुक्त सदरे अंकांत नेहमीप्रमाणें आहेतच.

आधुनिक व्यापार पद्धति

("Modern Business Methods." by J. C. Bahl and E. R. Dhongde.) किंमत ३ क. ४ आ.

आधुनिक पद्धतीवर चालणारा व्यापार व उद्योगधंदे ह्यांची माहिती देऊन औद्योगिक व व्यापारी मंडळ्या ह्यांच्या व्यवहाराशी परिचय करून देणारे "व्यापारी उलाढाली" ह्या नांवाचे अर्थग्रन्थामातेले पुस्तक प्रसिद्ध करण्यांत आले आहे, त्याच धर्तीवरील हें इंग्रजी पुस्तक नुकतेंच प्रसिद्ध झाले आहे. व्यापारी परीक्षांस बघणाऱ्या विद्यार्थ्यांस तें उपयुक्त व्हावेंच, परंतु इतरांसहि त्याचा उपयोग व्हावा, अशी त्याची मांडणी करण्यांत आली आहे. व्यापार म्हणजे काय, व्यापारी संघटनांचे प्रकार, भागीदारी, जॉईंट स्टॉक कंपनी, त्यांची उभारणी, सभा, सासगी कंपनी, व्यापारी संस्थेची कचेऱ्या, त्यांतिल व्यवहाराचे यंत्रीकरण, बँकेचे व्यवहार, चेक्स, हुंड्या, प्रॉमिसरी नोटा, विक्रीचे करार, पेशाचे हिशेब, किरकोळीचा व्यापार, स्टोअर्स, सहकारी सोसायट्या, एजंट्स इत्यादींचे मार्फत अंतर्गत व्यापाराची

व्यवस्था, बाजारपेठा, वहालुकीची साधनें, मालाची आयात व निर्यात, विमा व त्याचे प्रकार, पोस्ट व तार साते, व्यापारी व्यवहारांतली कांहीं संज्ञा, इत्यादि विषयांवर प्रस्तुत पुस्तकांत पद्धतशीरपणें भरपूर माहिती देण्यांत आली आहे. पुस्तकाच्या विषयाच्या ह्या परिचयावरून त्यांतिल विविधता दिसून येईल. पुस्तकाचे अखेर सूचि आहे, तिचेमुळे पुस्तकाची उपयुक्तता वाढली आहे. B. B., Bx. Div., P/A, x-d. अशा प्रकारच्या नेहमी आढळणाऱ्या शब्दांचे खुलासेवार अर्थीहि पुस्तकांत देण्यांत आले आहेत. व्यापारी घडामोडींशी संबंध येणाऱ्या व त्यांत प्रवेश मिळवू इच्छिणाऱ्यास प्रस्तुत पुस्तक अत्यंत उपयुक्त वाटेल, ह्यांत संशय नाही. पृष्ठसंख्या २८३.

रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडिया लि.

रिझर्व्ह बँकेला ३० जून, १९४१ अखेर संपलेल्या वर्षी २ कोटि, ७९३ लक्ष रुपये नफा झाला. त्यांतून भागीदारांस ३३% दरानें डिव्हिडंड देण्याकडे १७३ लक्ष रुपयांचा विनियोग केला जाईल. म्हणजे, २ कोटि, ६१३ लक्ष रुपये हिंडस्थान सरकारच्या वाट्यास येतील. ३१ डिसेंबर, १९३९ अखेरच्या वारमाहिती बँकेला फक्त २३ लक्ष रुपये नफा झाला होता व मध्यवर्ती सरकारच्या वाट्यास ५ लक्ष रुपये आले होते. युद्धपरिस्थितीमुळे बँकेचे काम वाढले, त्याचा परिणाम वाढत्या नफ्यांत दिसून येतो. १ एप्रिल, १९३५ पासून ३० जून, १९४१ अखेरची बँकेची प्रगति सालील तक्ता दर्शवितो:-

(आकडे लक्ष रुपयांचे आहेत)

	१-४-३५ ते ३१-१२-३५	३१-१२-३६ अखेर	३१-१२-३७ अखेर	३१-१२-३८ अखेर	३१-१२-३९ अखेर	३०-६-४० अखेर	३०-६-४१ अखेर
उत्पन्न:-							
व्याज, डिस्कॉंट							
एक्सचेंज							
कमिशन, इ.	१,२६	१,५५	१,२७	१,३७	१,२३	८४	३,८२
सर्च	७०	१,०२	९९	९९	१,००	५५	१,०३
निवल नफा	५६	५३	२८	३८	२३	२९	३,७९
डिव्हिडंडसाठी रकम	१३	१८	१८	१८	१८	९	१९
मध्यवर्ती सर-काराचा वाटा	४३	३५	१०	२०	५	२०	२,६१

बँकेच्या उत्पन्नाच्या मानानें सर्च वाढलेला नाही, हें वरील आंकड्यावरून दिसून येईल. ३०-६-४० अखेरचे आकडे सहा महिन्यांच्या व्यवहाराचे व ३१-१२-३५ अखेरचे नऊ महिन्यांच्या व्यवहाराचे आहेत.

हातमागावरील ब्लॅकटें

उद्घास प्रारंभ झाल्यानंतर सैनिकांस घोंगड्या (ब्लॅकटें) पुरविण्याचा महत्त्वाचा प्रश्न उपस्थित झाला. हिंडुस्थान सरकारने युद्धविषयक मालाच्या पुरवठ्यासाठी सद्युय खाते निर्माण केले व ह्या खात्याने घोंगड्यांच्या उत्पादनास जोराने चालना दिली. हिंदी फौजांसाठी घोंगड्या हव्या होत्या, इतकेच नव्हे तर हिंडुस्थानबाहेरील इतर सैनिकांसहि घोंगड्या पाहिजे होत्या व त्यांच्या पुरवठ्याचे काम हिंडुस्थान सरकारकडे आले. गिरण्यांत एश्वत्था प्रचंड मालाचे उत्पादन होण्याचे चिन्ह दिसेना, तेव्हां सरकारने हातमागावर घोंगड्या करवून घेण्याकडे लक्ष पुरविले. ह्या प्रश्नाचा विचार करण्याकरितां दिल्ली येथे प्रांतिक व संस्थानी सरकारांच्या प्रतिनिधींची एक परिषद फेब्रुवारी १९४० मध्ये भरविण्यांत आली, त्यावेळीं मि. डौ म्हणाले, "हिंडुस्थानास घोंगड्यांची ऑर्डर मिळाली आहे ती पुरी पाहणें हिंडुस्थानांतील गिरण्यांचे शक्तीवाहेर आहे. तेव्हां, हातमागावर घोंगड्या करवून घेण्याचा सरकारने विचार सुरू केला. हातमागावरील घोंगड्यांत एकसारखेपणा नसतो, तो आणणें इष्ट आहे. कारखान्यांतील उत्पादनाइतकें हातमागावरील उत्पादन एकसारखें होणें शक्य नाही. त्याबाबत बरीच सटपट करतां घेण्याजोगी आहे." घोंगड्यांचा आकार, वजन, हीं नंतर निश्चित करण्यांत आलीं. प्रांतांतील औद्योगिक सात्यांच्या प्रमुखांनीं घोंगड्यांच्या उत्पादनाचें काम चांगले कंत्राटदार, सहकारी सोसायट्या अगर स्वतःचें खाते हांचे मार्फत करून घ्यायें असें ठरले. दिल्ली येथील परिषदेमधील उरलेल्या व्यवस्थेप्रमाणें मुंबई प्रांतांत कामास प्रारंभ झाला. हातमागावर काढलेल्या घोंगड्यांचे नमुने कानपूर येथील स्वीफ इन्स्पेक्टर ऑफ स्टोर्स अँड क्लोदिंग, हांचेकडे घाढण्यांत आले; त्यांनीं हे नमुने मंजूर केले व सद्युय सात्याकडे मुंबई प्रांतांत ऑर्डर देण्यासंबंधी शिफारस केली. १९४० च्या सप्टेंबरांत सहा हजार घोंगड्यांची ऑर्डर मिळाली, ती अहमदनगर व हुबळी येथील दोन सहकारी संस्थांत वाटण्यांत आली. सूत काढण्याचें काम मुख्यतः स्त्रिया करतात. तज्ज्ञा स्त्री सहा तासांत वीढ ते दोन पौंड सूत काढू शकते. सूत एकसारखे व सारख्या पिढ्याचें काढण्याची त्यांस दक्षता बाळगावी लागते. घोंगड्या विणण्यापर्यंतच्या सर्व क्रिया पुण्या करून व घोंगड्या स्वच्छ करून त्या अहमदनगरला पाठविण्यांत येतात. तेथें त्या शिवणें, पुणें, इस्त्री करणें, तपासणें, पॅक करणें, इत्यादि कामें होतात. ज्या सहकारी संस्थांचे हातमागावर घोंगड्या काढण्याचें काम दिलेलें आहे, त्यांस हिंडुस्थान सरकारकडून मदत मिळते. संस्थांचे सभासद स्वतः विणकरच आहेत व त्या मुंबई को. सोसायटीज अँड कंट्रासाली नोंदलेल्या आहेत. मुंबई प्रांतिक सहकारी बँक व कर्नाटक सेंट्रल को. बँक, धारवाढ, ह्या दोन बँका ह्या संस्थाना मांडवळ पुरवित्यात. प्रथम नगर जिल्ह्यामध्ये तीन केंद्रांत उत्पादन कार्य सुरू केले व नंतर केंद्रें वाढविण्यांत आलीं. सध्या खालील ठिकाणीं उत्पादन चालू आहे:—

(१) अहमदनगर जिल्हा:—

तालुका राहुरी	गोंग
	सोनगांव, धानोरे, हनतगांव, राहुरी, केनदळ, सावें
संगमनेर कजेंत	पिंपरी, साकुर
जामसेढ (महाल) नगर	मिरजगांव, येशवाडी
	त्र्यम्बाव
	साराळे, भिंगार

- (२) पुणें जिल्हा:—
इंदापूर बोरी, बोरपडवाडी, इंदापूर, पळसवेच
मिमथडी बाराभती
- (३) सोलापूर:—
कराळे चिसलठाण, केम, कोडेज, टकळी
माळशिरस नातेपुणें, फोंडशिरस
- (४) सातारा:—
माण (पेटा) महिमानाड, म्हसवढ, व रकुटे,
दहिवडी
- (५) नाशिक:—
सिचर दुनेर, मानेगांव, सायसेढे, वाची,
सोनगांव, पाठोरे
- निफाड धरणगांव
- (६) विजापूर:—
विजापूर दरगा, इब्राहिमपूर
- (७) धारवाढ:—
राणेबेन्नुर मेडलेरी
नवलमुंद कोन्नूर

घोंगड्यांस आणखी मागणी आल्यास इतर ठिकाणीहि केंद्रें उघडण्यांत येतील. प्रथम, विणकरांच्याकडून नमुन्यावरहुकूम काम करून घेणें फार अवघड गेलें. घोंगडी विणण्याबद्दलचे पैसे रोखीने दिले जातात, ही गोष्ट त्यांस फार सोईची वाटते. कांबळी करून ती सपविण्यासाठी साप्ताहिक बाजाराची वाढ बघण्याचें अगर उधारीनें देण्याचें विणकरांस आतां कारण उरलेलें नाही. घोंगड्या करण्याचें किफायतशीर काम विणकरांस आतां मिळालें आहे, त्यामुळे त्यांची परिस्थिति सुधारत आहे.

मराठा चेंबरमधील अल्पोपाहार समारंभ

श्री. चुनिळाल बी. मेहता ह्यांचे भाषण

मराठा चेंबर ऑफ कॉमर्स अँड इंडस्ट्रीजच्या कार्यकारी मंडळानें फेब्रेशन ऑफ इंडियन चेंबर ऑफ कॉमर्स अँड इंडस्ट्रीचे अध्यक्ष, श्री. चुनिळाल बी. मेहता ह्यांचे सन्मानार्थ ता. २६ जुलै रोजी सें. को बँकेचे दिवाणखान्यांत एक अल्पोपाहाराचा समारंभ घडवून आणला. त्यावेळीं चेंबरचे सभासद व निमंत्रित मंडळी मिळून सुमार पाऊणशे लोक हजर होते. चेंबरचे अध्यक्ष, श्री. ग. स. मराठे, अँक्च्युअरी ह्यांनीं अल्पोपाहार झाल्यावर श्री. मेहता ह्यांची समयोचित ओळख करून दिल्यानंतर, श्री. मेहता ह्यांचे भाषण झालें. चेंबरने चालविलेल्या कार्याबद्दल त्यांनीं आनंद प्रदर्शित केला व काहीं उपयुक्त सूचनाहि केल्या. "बँकिंगच्या चंथांतील हिंडुस्थानाच्या मागसलेपणाचें दिग्दर्शन करून त्यांत वाढ होण्यास अथाप पुष्कळ वाव आहे, असले त्यांनीं सांगितलें. सध्याचें करांचें ओढें उद्योगधंधांस अक्षय आणें; युद्धोत्तर मंदीस तोंड देण्यास त्यामुळे सवढ उरणार नाही; सध्याची परिस्थिति नव्या उपक्रमांस अनुकूल आहे; हिंडुस्थान सरकारचें जफातविषयक धोरण हिंदी उद्योगधंधांस पोषक होणें आवश्यक आहे; देशाच्या प्रत्येक विभागांत कांहीं विशिष्ट उद्योगधंधास अनुकूल परिस्थिति असते, ह्या दृष्टीनें महाराष्ट्राची पहाणी करून नवीन उद्योगधंदे काढल्यास महाराष्ट्र इतर प्रांतांच्या बरोबरीने येऊ शकते" असें ते म्हणाले. आपण स्वतः व्यक्तिशः व फेब्रेशनतर्फे त्यांनीं मराठा चेंबरला उपयुक्त सहा देण्याचे आश्वासन दिलें. चेंबरचे एक चिटणीस श्री. आ. रा. भट ह्यांनीं पाहुण्यांचे आभार मानले.

हिंदुस्थानातील बँकांसंबंधी ताजे आकडे

रिझर्व्ह बँक-चलन खाते

(कोटि रुपये)

	२७-६-१९४१	२८-३-१९४१	२८-६-१९४०	१-९-१९३९
देणी				
बँकिंग खात्यातील नोटा	१४.१७	११.५९	९.०२	३५.०४
खेळण्या नोटा				
(अ) हिंदुस्थानांत	२५८.८०	२४०.५५	२३४.२९	१७२.३७
(ब) ब्रह्मदेशांत	१८.१३	१७.११	१२.६५	९.७७
एकूण नोटा	२९१.१०	२६९.२५	२५५.९६	२१७.१८
मालमत्ता व येणी				
(अ) सोने व सोन्याची नाणी	४४.४१	४४.४१	४४.४१	४४.४१
ब्रिटिश रोसे	११८.८०	१०२.२४	१२९.५०	५९.५०
(ब) रुपये	३६.५७	३४.७१	३३.४५	७५.८७
हिंदुस्थान सरकारचे रोसे	९१.३२	८७.८८	४८.६०	३७.३९
इत्यादी				
एकूण देण्याची 'अ' चे प्रमाण	५६.०७ %	५४.४७ %	६७.९५ %	४७.८५ %

रिझर्व्ह बँक-बँकिंग खाते

(कोटि रुपये)

	२७-६-१९४१	२८-३-१९४१	२८-६-१९४०	१-९-१९३९
देणी				
डेवी:-				
(अ) हिंदुस्थान सरकार	५.२७	५.०९	६.७२	८.९६
(ब) ब्रह्मदेश सरकार	२.३४	४.८८	१.४८	१.९२
(क) इतर सरकारी खाती	४.६९	१२.४४	४.०४	४.०२
(ख) बँका	३०.३५	३५.४९	२०.८८	२६.९१
येणी				
रोस	१४.३०	११.७१	९.१४	३५.१५
डिस्कॉट केलेली बिले				
(अ) अंतर्गत
(ब) बाहेरची
(क) ट्रेझरी बिले	०.०३	४.०९	१.१६
परदेशातील रकमा	३७.०६	४२.२५	२२.१६	१०.०८
सरकारांस कर्जे	०.१५	१६.००	०.१०	०.३१
इतर कर्जे	०.०६	०.१५	...
गुंतविलेल्या रकमा	८.४४	७.१७	८.४४	६.८१

सुवर्हमधील व्याजाचे दर

	३०-६-१९४१	३१-३-१९४१	२९-६-१९४०
बँकांचा एकमेकांसाठी व्याजाचा दर (काल मनी)	३ %	३ %	३ %
मुदतीच्या डेवीवरील व्याज	३ %	३ %	३ %
३ महिने	१ ३/४ %	१ ३/४ %	१ ३/४ %
६ महिने	१ ३/४ %	१ ३/४ %	१ ३/४ %
१२ महिने	३ %	३ %	३ %
बँक रेट

शेड्यूल् बँकांची परिस्थिति
(कांटी रुपये)

	२७-६-१९४१	२८-३-१९४१	२८-६-१९४०	१-९-१९३९
शेड्यूल् बँकांची संख्या	६४	६३	५९	५९
एकूण ठेवी	३०२-३१	२८५-६३	२५१-७०	२४७-८६
चानू खात्यावरील ठेवी	१९४-९०	१८०-९९	१४३-९४	१४१-४०
एकूण ठेवींशी प्रमाण	६४-४७%	६३-३७%	५७-१९%	५७-०५%
मुदतीच्या ठेवी	१०७-४१	१०४-६४	१०७-७५	१०६-४६
एकूण ठेवींशी प्रमाण	३५-५२%	३६-६३%	४२-८१%	४२-९५%
रिझर्व्ह बँकेकडे ठेवी	४१-६९	४४-१०	३१-३२	३२-५८
एकूण ठेवींशी प्रमाण	१३-७९	१५-४४%	१२-४४%	१२-१४%
अॅडव्हान्सेस व डिस्कॉंट केलेल्या हंड्या	१३३-२२	१३०-८०	१४५-२५	१०९-५२
एकूण ठेवींशी प्रमाण	४४-०७%	४५-७९%	५७-७१%	४४-१९%
कायद्याने आवश्यक असलेल्यापेक्षा जास्त ठेवलेल्या रिझर्व्ह बँकेकडील ठेवी	११-८९	२२-३६	१०-९५	१६-०८

क्लिअरिंग हाउसचे आकडे
(लक्ष रुपये)

	मे १९४०		मे १९४१	
	चेक्सची संख्या	रकम	चेक्सची संख्या	रकम
मुंबई	४,७१,५३०	९१,३१	५,०५,५९२	७८,७५
कलकत्ता	५,५१,६०५	९७,५८	५,४२,९६६	९०,९२
कानपूर	१७,४८६	१,१७	१७,२६८	२,०९
दिल्ली	४७,८२३	३,०६	५३,६९९	३,७५
कराची	४१,२२६	३,६८	५०,५७५	४,१५
लाहोर	३२,०९६	९९	३५,६१७	१,८५
मद्रास	१,१४,८५०	१०,१४	१,२३,४०३	१०,६८
रंगून	७८,६९१	९,९८	८३,६७७	१५,१६
एकूण	१३,५५,३७०	२१७,४५	१४,१२,७९७	२०५,३५

कामगारास नुकसानभरपाई

मालकास नोटीस केव्हा दिली पाहिजे ?

लोसंडाच्या कारखान्यांत काम करणाऱ्या मगनलाल केशवलाल पांचाळ ह्या कामगाराच्या डोक्यांत ता. ५ जुलै १९३९ रोजी एक कण गेला. या अपघाताची त्याने मालकास म्हणजे दि अहमदाबाद आयर्न वर्क्स लि. ला नोटीस दिली नाही. मात्र दुसरे दिवशी तो कामावर गेला नाही, परंतु आपल्या बरोबरीचा कामगार अंबालाल थाळा न देण्याचे कारण सांगून ते मिळाला सांगण्यास सांगितले. नंतर डॉक्टरकडे जाऊन डोक्यास औषध घेतले; नंतर डोळा फार दुखू लागला व त्यास दिसेनासे झाले. नंतर त्या कामगाराचे म्हणणे असे की, आपण कारखान्यांत गेले व मिळाला डोक्याला दुखापत झाल्याचे कळविले; परंतु ती गोष्ट मिळाने मालकाला कळविली नाही. नंतर ता. १८ जुलै १९३९ रोजी म्हणजे अपघात झाल्यावर तेरा दिवसांनी त्या कामगाराने फॅक्टरी इन्स्पेक्टरला नोटीस दिली आणि नंतर फॅक्टरी इन्स्पेक्टरने मालकाला कळविले. कमिश्नरपुढे काम चालून कमिश्नर यांनी कामगारास ४४८ रुपये अपघाताची नुकसानभरपाई देवविली. या कमिश्नरच्या निकालाविरुद्ध अपील करण्यांत आले होते.

हायकोर्टाचा निर्णय

“कामगार-नुकसानभरपाई कायद्याप्रमाणे अपघात झाल्याबरोबर शक्यतो लवकर अपघाताची खबर कामगाराने मालकास दिली पाहिजे व जर खबर देण्यास उशीर झाला तर तो उशीर योग्य कारणाने झालेला असल्यास मगच भरपाई मिळू शकते. नोटीस आवश्यक करण्याचा हेतू असा की, मालकाला, अपघात झाला असे समजल्यावर डॉक्टरला आणून अपघातामुळे जास्त नुकसान होऊ देऊ नये अशी तजवीज मालकाला करता येईल. कोणत्याहि भुलक किरकोळ अपघाताची खबर मालकाला थावत्यास पाहिजेच असे नाही असे ३५ मुंबई लॉ रि. २९३ मध्ये मानले आहे. परंतु तो भुलक अपघात गंभीर स्वरूप धारण करू लागल्यास मात्र कामगाराने मालकास शक्यतो लवकर त्या गोष्टीची खबर थावत्यास हवी. डॉक्यांत कण गेल्यावर तीन दिवसांच्या आत ते दुसरे विकेपास गेले असे त्या कामगाराच्या वत्याच्या डॉक्टरच्या पुराव्यावरून दिसते. परंतु त्या गोष्टीची कायद्याप्रमाणे नोटीस कामगाराने योग्य वेळी दिली नाही व न देण्यासहि योग्य कारण दाखविण्यांत आलेले नाही तेव्हा कमिश्नरने केलेला निकाल चुकीचा आहे.

“कामगाराला भुलक दुखापत झाल्यास त्याने ती मालकास कळविली पाहिजे असे नाही; तरी पण ती गंभीर स्वरूप धारण करू लागल्यास मात्र शक्य त्या तातडीने मालकास लेखी नोटीसीने कळविले पाहिजे. नाहीतर त्या नुकसानीबद्दल त्यास भरपाई मिळू शकणार नाही.”

निवडक बाजारमाव

बँक रेट (२८ नोव्हेंबर, १९३५ पासून)	३%
सरकारी आणि निमसरकारी रोखे	
५% करमाफ लोन (१९२५-५५)	१११-६
५% १९२३	१०४-०
३% विनमुदत	९६-१
३% १९२५-५०	१०३-०
३% (१९६३-६५)	९५-१
२% १९२८-५२	९७-१०
५% पोर्ट ट्रस्ट (लाभ मुदत)	१०९-८
५% मुंबई म्युनिसिपल (लाभ मुदत)	१०९-८
५% व्हेस्टर कर्ज (१९५३-६३)	११५-८
५% व्हेस्टर कर्ज (१९५५)	१२७-०

मंडळयांचे माग

(कंसांतील पहिला आकडा मागाची वर्षीनी किंमत, दुसरा आकडा वसूल झालेले मांडवळ व कंसांनंतरचा आकडा वार्षिक डिभिडेंड दर्शावितो.)

बँक

बँक ऑफ इंडिया (१००-५०) ११%	१२-०
बँक ऑफ बरोडा (१००-५०) १०%	११२-४
सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया (५०-२५) ९%	४५-४
इंजिनियरिंग बँक (५००) १२%	१५५७-८
बचि मॅ. को. बँक (५०) २ रु.	५३-८
रिझर्व्ह बँक (१००) ३%	१०३-०

बीज

बचि ट्रस्टे ऑर्गि. (५०) ३%	१३५-०
कराची (१००) ९%	२१५-१०
पुणे इलेक्ट्रिक (१००) ९%	२१७-०
टाटा वॉलर ऑर्गि. (१०००) ५%	१६३२-८
आंध्र व्हॅली ऑर्गि. (१०००) ७%	१६७५-०

रेल्वेज

ग्रीड-बारामती (१००) ४%	१०४-८
पाचरो-जामनेर (१००) ३%	६६-०
अहमदाबाद प्रांतज (५००) ३%	८९०-०
नागी व्हॅली (५००) ८%	६५२-८

इतर

बेलापूर शुगर (५०) १० रु.	२२२-८
इन्फ्रेस्ट्रुक्चर ट्रस्ट (१००-५०) २ रु.	४७-८
शिवा स्टीम (१५) १ रु.	२१-१०
न्यू इंडिया विमा (७५-१५) १ रु. ८ आ.	४५-०
ओरिएण्टल विमा (२००) १२५ रु.	४२०-०
टाटा आयर्न ए. प्रे. (१५०) ९%	२२१-४
टाटा आयर्न दु. प्रे. (१००) १८ रु. १० आ.	१५५-१२
टाटा आयर्न ऑर्गि. (७५) १५ रु.	३८६-०
टाटा आयर्न डिफंड (३०) १२३ रु. १२ आ. ७ प्रे.	२०५७-८
असोसिएटेड सिमेंट (१००) ५ रु.	१४८-१२

सोनै-चांदी

सोनै (मिटर) मध्येक तोळ्यास	४१-१५-०
चांदी मध्येक १०० तोळ्यास	६३-१-६

दि बँक ऑफ इंडिया लि.

[स्थापना : १९०६]

अधिकृत मांडवळ रु.	२,००,००,०००
वसूल झालेले मांडवळ रु.	१,००,००,०००
रिझर्व्ह फंड रु.	१,१५,५०,०००

मुख्य कचेरी : ओरिएण्टल बिल्डिंग, मुंबई.

मुंबईमधील शाखा : बुलियन एक्सचेंज, कुलाबा, काळबादेई आणि मलबार हिल्स.

इतर शाखा : अहमदाबाद (मद्र, मुख्य ऑफिस), अहमदाबाद (एलिस मिज शाखा), अहमदाबाद (स्टेशन शाखा), अंधेरी (मुंबई शेजारी), वडि (मुंबई शेजारी), कलकत्ता (झाडवू स्ट्रीट, मुख्य ऑफिस), कलकत्ता (बहादुर), कलकत्ता (चौरंगी स्केअर), जमशेदपूर, कराची, नागपूर (किंगवे), नागपूर (इतहाती बहादुर), पुणे, पुणे शहर, राजकोट, सुरत.

लंडन एजन्ट्स : वेल्सिन्सट्र बँक लिमिटेड.

डायरेक्टर्स : सर जुनालाल श्ही. मेहता, के. सी. एस्. आय. (अध्यक्ष); श्री. अंबालाल साराभाई, सर जोसेफ के. नाईट (जेव्हर), मि. ए. गेडिझ, सर कायसजी जहांगिर, बॅरोनेट, के. सी. आय. ई., ओ. बी. ई.; मि. दिग्गजा के. दाजी, श्री. रामनिवास रामनारायण, मि. आर. एल. फेरार्ड.

करंट डिपॉझिट अकाउंट्स :

दररोजच्या रु. ३०० ते रु. १,००,००० रकमेच्या शिल्लकेवर ३%

दराने व्याज दिले जाते. रु. १,००,००० वरील व्याज सात योजनेने दिले जाते. सहामाही असेर व्याजाची किमान रक्कम ५ रु. पेक्षा कमी साल्यास व्याज दिले जात नाही. कायम, अल्प मुदतीच्या व सेव्हिंग बँक देवी योग्य व्याजाने स्वीकारल्या जातात. व्याजाचे दर पत्रद्वारे.

विल्स व सेटलमेंट्समार्फत बँक एक्झिक्युटिव्ह व ट्रस्टी म्हणून काम करते. सर्व तन्हेचे ट्रस्टीचे काम केले जाते. नियम अर्ज करून मागवावेत.

बँकेसंबंधी नेहमीचा सर्वसामान्य व्यवहार केला जातो.

एजंट-टी. आर. लालबाणी.

दि बँक ऑफ महाराष्ट्र लि.

हेड ऑफिस : पुणे शहर.

स्थानिक शाखा : डेकन जिमखाना, पुणे ४.

मुंबजी शाखा : इटाल स्ट्रीट, फोर्ट, मुंबजी.

अधिकृत मांडवळ	: रु. १०,००,०००
विक्रीस काढलेले मांडवळ	: रु. ५,००,०००
खपलेले मांडवळ	: रु. ३,८८,५५०
वसूल झालेले मांडवळ	: रु. १,९४,०३५
एकूण खेळते मांडवळ	: रु. २१,००,०००

डायरेक्टर्स

प्रो. वा. गो. काळे, अध्यक्ष

श्री. धों. कृ. साठे	श्री. मा. रा. जोशी
श्री. न. ग. पवार	श्री. श्री. गो. मराठे
श्री. ज्यं. वि. रानडे	श्री. र. चिं. सोहोनी
श्री. वा. पु. वद्वे	मि. फ. व्हे. पदमजी

बँकिंगचे सर्व व्यवहार केले जातात. शेअर व सरकारी रोखे यांची सुरेदीविक्री कसोशीने करून दिली जाते.

बँकेच्या शेअरवर १९४० असेर पुण्या होणाऱ्या वर्षी द. सा. द. शेकडा ४ टके करमाफ डिभिडेंड दिले गेले. बँकेची शेअरविक्री चालू आहे.

म. वि. गोखले
मॅनेजर.

पावसाळ्यांतील उपयुक्त औषधे

संग्रह करा

कॉलरा गोळी, संजीवनी गुटी, कुटजारिष्ठ

पाचकवटी, पंचकोलासव

तसंच

पंडुरोगावरील अप्रतिम गुणकारी

—: रक्तवर्धक :—

सुवर्णकल्प, बालजीवन, अस्थिपोषक,

रक्तशोधक, कफनाशक हीं पेटंट

औषधें मागवा

मुख्य दुकान-गणपती चौक, लक्ष्मीरोड, पुणे

आयुर्वेद रसशाळा पुणे, लि.

सर्व तऱ्हेची कापड छापाई व रंगाई (Calico Printing and Dyeing) करणारा कारखाना.

‘पायोनियर डाईंग हाऊस’

कोचाचे कापड (Casement cloth), दाराचे पडदे, टेबल कपूर इ. टिकाऊ रंगाचे, स्वदेशी तयार मिळतात. कारखाना:—

भिकारदास मारुती रोड, दातेवाडी, पुणे.

मधुमेहावरील
औषध

तीन आठवड्यांचे
औषधास फक्त रु. ७

— मागविण्याचा पत्ता —

मॅनेजिंग डायरेक्टर, सरल प्रॉडक्ट्स
कंपनी लिमिटेड.

१२३ ए, सदाशिव, पुणे २.

रिसबूड ब्रदर्स, टेलर्स

वक्तशीरपणा व फिटिंग ह्याची गॅरंटी

Prop. M. V. Risbud, B. A.

सदाशिव पेठ हौदानजीक, पुणे २.

महिलांचे भरतकाम व विणकामाच्या सामानाचें दुकान

एम्ब्रॉयडरी मार्ट

६१६, शनवार पेठ, पुणे २.

राहणेची व भोजनाची उत्तम सोय

फोन नं. ७७९ गणपती चौक

व्यवस्थापक

सरकारी डिप्लोमा मिळाल्यानंतर पुढील प्रॅक्टिस व धंदेशिक्षण घेऊन
जर्निमन टेलर व्हा.

मुदत सहा ६ महिने, फीसह सर्व खर्च ६० रु., अगदीं नवीन विद्यार्थ्यांस
फीसह सर्व ११० रु. मुदत १ वर्ष

फराहकर टेलर्स अँड केडिमी, ६७१ सदाशिव, पुणे.

अर्थशास्त्र

लेखक:—प्रो. वा. गो. काळे व प्रो. द. गो. कर्वे
पृष्ठसंख्या सुमारे ३००; किंमत ३ रुपये
या ग्रंथात अर्थशास्त्राच्या सर्वसामान्य सिद्धान्तांचे विवेचन केले
आहे.

N. V. WADNERKAR

Gold & Silver Smith, Jeweller & Engraver,
Electro-plater & Manufacturer of Sporting
Trophies, Medals, Cups etc.

- - Raviwar Peth, Saraff Bazar, - -
POONA CITY.

'अर्थ' ग्रन्थमाला.

- १ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
- २ हिंदुस्थानची रिझर्व्ह बँक
- ३ व्यापारी उलाढाली

महायुद्धाची जाणीव ! कपड्यांच्या खर्चात काटकसर करा. एक वेळ येऊन
स्वतःची खात्री करा व पैशाचा मोबदला घ्या.

बंबाचे
माडीवर

महिंद्रकर ब्रदर्स

तयार कपड्याचे व्यापारी

बुधवार
चौक,
पुणे

हे पत्र पुणे, पेट भावुडां घ. नं. ९१५१ आर्यभूषण ज्ञानस्थान रा. विठ्ठल हरि चर्च, यांनी छापिले व
रा. श्रीपाद रामन काळे, यां. ए., यांनी 'दुर्गाभिलास,' भावुडां, घ. नं. ९२५१३, पुणे शहर, येथे प्रसिद्ध केले.